

Kitap Tanıtımı ve Tenkitler

İki Fırûk

İsmail Hakkı Bursevî, **Kelimeler Arasındaki Farklar**,
çev. Ö. Aydın (İstanbul: İşaret, 2011), 374 s.

Ebû Hilâl el-Askerî, **Arap Dilinde ve Kur'an'da Farklar Sözlüğü**,
çev. V. Akdoğan (İstanbul: İşaret, 2009), 476 s.

Çeşitli medeniyetlere ve kültürlere aracılık yapmış olan köklü dillerin başka dili konuşanlar tarafından anlaşılması amacıyla yazılan birçok lügat kitapları bu alanda önemli bir boşluğu doldurmuşlardır. Zira düşünce kitaplığımızda yer alan sözlükler önemli bir boşluğu doldurmaktadırlar. Tarihi geçmişi itibariyle zengin bir kültüre sahip medeniyetimizin oluşmasında başta Arapça olmak üzere Farsça gibi geniş medeniyetlerin aktarılmasına sözcülük yapmış dillerin yadsınamaz bir yeri vardır. Bu sebeple farklı amaçlar ve yöntemlerle yazılmış Arapça lügatlerin anlaşılması için yapılan çeviriler ülkemiz bilimsel çalışmaları açısından önemli bir yere sahiptirler. Bunlar bazen bir dildeki kelimelerin anlamlarını veren kaynaklar olduğu gibi, bazen da sadece belli bir alanla ilgili istihlaları içermişlerdir.

Yukarıda ifade edilen duruma uygun olarak bir dilden diğer dile çevrilen lügatlerle birlikte, aynı dil içinde kavramlar arası ilişkilere ait yazılan eserlerin sayısı az değildir. Bu tür eserlerin yazıl-

masında bir takım nedenler etkili olmuştur. Bunlardan biri de, dilcilerin dönemin bazı aydınlarının kelimelerin anlamlarına ve anlamlar arasındaki nüanslara dikkat etmeden yaptıkları konuşmalarıdır.

İşte bu duruma uygun olarak bu çerçevede, İşaret yayınları arasında yer alan İsmail Hakkı Bursevî'nin *Kitâbu'l-Furûq* adlı eseri ile Ebu Hilal el-Askerî'nin *el-Furûq fi'l-Luğa* adlı çalışması Türkçe'ye kazandırılan önemli iki çalışmadır.

17. ve 18. yüzyıl düşünce hayatının önemli simalarından olan ve eserleriyle dönemine damgasını vurmuş olan Bursevî'nin *Kitâbu'l-Furûq* adlı eserinin Türkçe çevirisi Ömer Aydın tarafından yapılmıştır. Dört bölümden oluşan eserde öncelikle Bursevî'nin hayatı ve eserlerinden bahsedilmiş, daha sonra bölümlere geçilmiştir. Mukaddime ile başlayan eserin birinci bölümünde Arapça'dan hat ve yazı olarak bahsedilmiş, burada harflerin ve hattın görsellik ve anlam bakımından önemine değinilmiştir. Bu bölümde yazım sırasında çeşitli değişikliklere maruz kalan pek çok kavramı inceleyen Bursevî, örneğin "besmele"deki "elif" in lafızdan ve yazıdan hafzedildiğini anlatmıştır. Yine "ibn" kelimesindeki "elif" in iki özel isim, iki künye veya iki lakab arasında sıfat olarak bulunduğu zaman "ibn" kelimesinin "elif" inin hafzedileceğini söylemiştir. Yine "er-Rahman" kelimesine lam-ı tarif bitiştiği zaman "mim" den sonraki "elif" in hafzedileceğini anlatmıştır.

Alfabetik sıraya göre düzenlenen İkinci bölümde, Bursevî'nin kendi ifadesiyle bu işle ilgilenen öğrenci ve öğretmenlerin işlerini kolaylaştırmak için her harfi ayrı bir başlık altında incelemiştir. Burada müfred kelimeleri, türevlerini, i'rablarını ve anlamla ilgili akli bilgi ve incelikleri ele almıştır.

Sarf ve Nahiv ile ilgili faydalı ve önemli bilgilerin verildiği üçüncü bölümde nahiv ilmini ortaya koyanın Allah olduğunu belirtmiştir. Dilcilerin Basra ve Kûfe olmak üzere iki ekole ayrıldıklarını anlatan Bursevî bu bölümde nahivle ilgili pek çok konu hakkında kavramlar üzerinden giderek örnekleme yoluyla açıklama

getirmiş, örneğin “bi’l-cümleti” ile “fi’l-cümleti” arasındaki farkları anlatmıştır.

Dördüncü ve son bölüm esere ad olan, kelimelerin anlam farklılığını incelemiştir. Burada Kur’an-ı Kerim’de ve Arap dilinde anlamlarının yakınlığı dolayısıyla zaman içinde birbirinin yerine geçen ve nerdeyse aynı anlamda değerlendirilen kelimelerin aslında aralarında anlam farklılığı bulunduğunu ve bu anlamdaki nüansları anlatmıştır. Örneğin tilâvet ve kıraat, tarîk ve sırat, zât ve şahıs, sıfat ve na’t, hâlis ve sâfi, lafız ve kelime gibi pek çok kelime grubunun yıllar içinde anlam itibarıyla birbirlerine yakınlığından fakat aralarında önemli farklar bulunduğu bahsetmiştir. Buna göre mesela, “ey” tefsir, beyan ve izâh içindir, “yani” ise tefsir, soruyu ortadan kaldırmak ve yanlış anlamayı gidermek için kullanılır. (s. 325)

Hicrî 4. Yüzyılda yaşayan bir edebiyat bilgini ve şair olan Ebu Hilal el-Askeri ise *el-Furûq fi’l-Luğa* (Arap Dilinde ve Kur’an’da Farklar Sözlüğü) adlı eserinde birbirine çok yakın anlamlar taşıyan kelimeler arasındaki farkları ortaya koymuştur. Bu yönüyle alanında ilk ve tek sözlük olma özelliğine sahip bu eseri Veysel Akdoğan başarılı bir tercüme ile Türkçe’ye kazandırmıştır. Hiç şüphesiz alanında ilk olma özelliğine sahip böyle bir eserin dilimize kazandırılması ayrı bir öneme sahiptir.

el-Askerî bu eserinde İlm ile ma’rifet, fitnat ile zekâ’, irâde ile meşîet, ğadab ile suht, ğalat ile hatâ, kemâl ile tamâm, hüsn ile cemâl, fasl ile fark, nebe’ ile haber, ‘âmm ile sene, zaman ile müddet gibi, anlamları birbirinden ayrılmayacak kadar yakın olan kelimelerin ve benzerlerinin anlamları arasındaki farkları konu almıştır. Burada örnek olarak verilen bu kelimelerden “nebe ve haber” için şöyle der: “Nebe’ ancak kendisine haber verilenin bilmediği bir konuda olur. Haber ise, kendisine haber verilenin bildiği bir konuda da bilmediği bir konuda da olabilir. Kur’an’da “Yakında onlara, istihzâ ettikleri şeyin nebe’leri (enbâ’) gelecektir” (En’am/5) buyrulmaktadır. Onlar hakikatini bilmedikleri için azab ile alay ettiler, şayet bilselerdi kesinlikle ondan/azâbdan sakınır-

lardı”.

Yine Tezâdd ile tenâkuz arasındaki farkı açıklarken, birincisinin çelişki anlamında olup sözlerde meydana geldiğini, ikincisinin ise zıdlık anlamında olup fiillerde bulunduğunu anlatmıştır.

Toplam otuz bölümden oluşan eserin her bölümünde, farklı bir konu ele alınmıştır. Buna göre mesela ikinci bölümde Kelâm türü kelimeler arasındaki farklar ele alınırken, üçüncü bölümde delâlet kelimesi ile alakalı ve ondan türetilmiş bazı kavramların yakın anlamlı olanları karşılaştırılarak aralarındaki anlamsal fark ortaya konulmuştur. Buna göre örneğin, delâlet ile delil, delâlet ile hüccet, delâlet ile alâmet v.b. kelimelerin arasındaki farklar gösterilmeye çalışılmıştır. Kalan diğer bölümleri de hemen hemen bu minvalde devam eden eseriyle müellif, birbirinden ayırt edilmesi oldukça zor olan kelimeler arasındaki küçük anlam farklarını gayet titiz bir şekilde yakalayıp okuyucunun istifadesine sunmuştur. Bunu yaparken çok uzun açıklamalar vererek okuyucunun kafasının karışmasından uzak durduğunu belirten yazar, aynı şekilde çok kısa bilgilerle yetinip okuyucunun beklentilerini ve taleplerini karşılamamak gibi bir tehlikeden kaçınmaya çalışmış ve bunu da büyük oranda başarmıştır.

Her iki eser de Arap Dili başta olmak üzere İslâmî ilimler alanında çalışma yapanlar için kaynak eser niteliğinde olup, özellikle kelimelerin anlamları üzerine kafa yoran ve bu alana ilgi duyanlar için önemli bir başvuru kitabı olarak kütüphanelerimizde yer almayı hak etmektedirler.

Fikret SOYAL

(Yrd. Doç. Dr., İÜ. İlahiyat Fak.)

